

FAHRİ ERDİNÇ'İN ACI LOKMA ROMANINDA AKHİSAR* AKHİSAR IN FAHRİ ERDİNÇ'S ACI LOKMA NOVEL

Can ŞEN**

Öz

Akhisar/Manisa doğumlu yazar Fahri Erdinç *Acı Lokma* adlı otobiyografik romanında siyasi sebeplerle Bulgaristan'a gitmek zorunda kaldığı döneme kadarki hayatını işlemiştir. Eserin büyük kısmı Erdinç'in Akhisar'da geçen çocukluk ve gençlik yıllarını kapsamaktadır. Bununla bağlantılı olarak *Acı Lokma* 1920-1940'lı yılların Akhisar'ı hakkında pek çok bilgi içermektedir. Şehrin düşman işgalinden kurtuluşundan Cumhuriyet'le beraber meydana gelen değişimlere, ekonomik faaliyetlerden toplumsal ilişkilere kadar pek çok tarihi ve toplumsal detay eseri bir "Akhisar romanı" yapmıştır. Bu açıdan roman kurtuluşundan 1940'ların sonuna kadar geçen süreçte Akhisar'daki gündelik ve sosyal hayata ışık tutan bir belge niteliği kazanmaktadır. Makalemizde *Acı Lokma*'nın şehrin sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtan zengin içeriğinden hareketle, eserde 1920-1940'lı yılların Akhisar'ının nasıl işlendiğini ortaya koymaya ve bu suretle Akhisar şehir tarihi araştırmalarına katkıda bulunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Fahri Erdinç, *Acı Lokma*, Otobiyografik Roman, Akhisar, Tarih, Toplum.

Abstract

Fahri Erdinç who was born in Akhisar/Manisa, wrote in his autobiographical novel about his life period till he forced to immigrate Bulgaria because of political reasons. The big portion of the book consists of Erdinç's childhood and teenage years in Akhisar. Moreover *Acı Lokma* contains many informations about Akhisar between 1920s and 1940s. "Akhisar novel" is composed of social, economical, historical and sociological details with impacts of liberation of city from the invasion of the enemy and the changes that took place together with the establishment of Republic. *Acı Lokma* has an importance as a qualified document with respect to illuminating everyday and social life in Akhisar till 1940s. In our article contributions to Akhisar city history tried to make with in terms of *Acı Lokma* novel's rich social and cultural content about Akhisar between 1920s-1940s.

Keywords: Fahri Erdinç, *Acı Lokma*, Autobiographical Novel, Akhisar, History, Society.

1. Giriş

Fahri Erdinç, 1 Ocak 1917'de Akhisar'da (Manisa) doğmuştur. Öğretmen bir babanın oğlu olan Erdinç annesini henüz bir yaşındayken veremden kaybetmiştir. Çocukluğu Akhisar'da geçen Erdinç 1930'da Balıkesir Öğretmen Okulu'na girmiş ve mezuniyetinden sonra üç yıl köy öğretmenliği yapmıştır. 1938'de öğretmenliği bırakarak Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro bölümüne öğrenci olarak girmiştir. Burada tanıştığı Sabahattin Ali, Erdinç'in yazarlık serüvenine büyük ölçüde etki etmiştir. Kısa bir süre sonra buradaki öğrenciliğinden ayrılan Erdinç çeşitli sürelerle öğretmenlik, taşeron kâtipliği ve puantörlük yaptıktan sonra 1946'da devlet radyosu temsil koluna girmiş ve burada üç yıl çalışmıştır. Bu esnada 1947'de İsmet İnönü'ye hakaret ettiği iddiasıyla kısa bir süre tutuklu kalmıştır.

İdeolojik olarak sol dünya görüşüne mensup olan Fahri Erdinç siyasî açıdan sıkıntılar yaşamaya başlayınca Bulgaristan'a iltica etmeye karar vermiştir. Bunda çok sevdiği Sabahattin Ali'nin Bulgaristan sınırında öldürülmesi de etkili olmuştur. 1949'da arkadaşları Ziya Yamaç ve Tuğrul Deliorman ile Edirne sınırından Bulgaristan'a kaçan Erdinç, burada arkadaşlarıyla birlikte siyasî göçmen olarak sığınma hakkı almıştır. Bundan sonra Bulgaristan'da çeşitli görevlerde bulunan Erdinç'in buradaki en önemli görevi Bulgaristan Komünist Partisi'nin yayınevinde Türkçe yayınlar redaktörü olarak çalışmasıdır (1953-1958).

1958'de Türkiye'ye dönen Erdinç, Bulgaristan'daki siyasî çalışmalarını Türkiye'de de devam ettirmiş ve bir süre sonra sağlık sorunları sebebiyle siyasî faaliyetleri bırakarak 1971'de tekrar Bulgaristan'a gitmiştir. Erdinç, 11 Kasım 1986'da Sofya'da vefat etmiştir.

Şen Olasın Halep Şehri adlı şiir kitabı Fahri Erdinç'in yayımlanan ilk eseridir (İstanbul 1945). Bundan sonraki kitapları ilk olarak Bulgaristan'da yayımlanan Erdinç'in eserleri şunlardır: *İşte Böyle* (şiir, 1956), *Akrepler* (hikâye, 1952), *Âsi* (hikâye, 1955), *Memleketimi Anlatıyorum* (hikâye, 1960), *Diriler Mezarlığı* (hikâye,

* Bu makale 26/10/2017 - 28/10/2017 tarihlerinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi tarafından düzenlenen *Uluslararası Manisa Sempozyumu*'nda sunulan aynı adlı bildirinin metni olup daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamıştır.

** Dr. Öğr. Gör., Bartın Üniversitesi, Türk Dili Bölümü.

1964), Canlı Barikat (hikâye, 1973), *Ali'nin Biri* (roman, 1958), *Acı Lokma* (roman, 1961), *Kore Nire* (roman, 1966), *Kardeş Evi* (roman, 1979), *Göç* (piyes, 1952), *Türkiye'de Çocuklar* (inceleme, 1951), *Kalkın Nâzım'a Gidelim* (anı, 1987).¹

Fahri Erdiñç hakkında Türkiye'de hazırlanan akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yazarın siyasi kimliğinin yanında uzun yıllar Bulgaristan'da yaşaması ve eserlerinin orada yayımlanması bunda büyük ölçüde etkili olmuştur. Erdiñç hakkında tespit edebildiğimiz ilk akademik değerlendirmeler Ramazan Kaplan'ın *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy* adlı eserinde yer almaktadır. Kaplan, bu eserde Erdiñç'in *Ali'nin Biri* romanını bir köy romanı olarak ele almıştır (Kaplan, 1988: 92-94, 119, 135-136, 141, 147). *Cumhuriyet Sonrası Türk Romanlarında Eğitim Sorunları ve Öğretmen* adlı yüksek lisans tezinde Evren Karataş yazarın *Ali'nin Biri* ve *Acı Lokma* romanlarını içerdikleri eğitim meseleleri bağlamında incelemiştir (Karataş, 2005: 31-34, 45-48, 77-182). Nilgün Kâtipoğlu ise *Sürelî Yayınlarında (1950-1960) Yayımlanan Hikâyelerdeki Eğitim Unsurları* adlı yüksek lisans tezinde yazarın *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi*'nde 1947-1949 yıllarında yayımlanan on beş hikâyesini incelemiştir (Kâtipoğlu, 2015: 81-100). Yazar hakkında tespit edebildiğimiz bir diğer çalışma ise Fatih Erzen'in "Fahri Erdiñç'in 'Ali'nin Biri' Romanında Yapı ve İzlek" adlı makalesidir (Erzen, 2016: 39-65).

Yazar, inceleyeceğimiz *Acı Lokma* adlı otobiyografik romanında Bulgaristan'a kaçana kadarki (1949) hayatını işlemiştir. Hayatının ilk otuz iki yılını anlattığı romanın büyük kısmı Erdiñç'in Akhisar'da geçen çocukluk ve gençlik yıllarını kapsamaktadır. Sayıyla ayrılmış yirmi sekiz bölümden ve numaralandırılmamış bir başlangıç kısmından oluşan romandaki mekânların bölümlere göre dağılımı şu şekildedir:

Mekân	Bölüm
Akhisar	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 18, 27
Balıkesir	11, 13, 14, 15, 17
Ankara	22, 25, 26
İstanbul	21, 24
Urla/İzmir	19
Afyon	20
Trakya	23
Edirne-Bulgaristan sınırı, Bulgaristan	Başlangıç, 28

Tablo 1: *Acı Lokma*'da mekânların bölümlere göre dağılımı

Görüldüğü üzere numarasız başlangıç bölümü dâhil yirmi dokuz bölümden oluşan romanın on beş bölümü Akhisar'da geçmektedir. Bu da *Acı Lokma*'yı büyük ölçüde bir "Akhisar romanı" yapmıştır. Bununla bağlantılı olarak romanda 1920-1940'lı yılların Akhisar'ı hakkında pek çok bilgi yer almaktadır. Şehrin düşman işgalinden kurtuluşundan Cumhuriyet'le beraber meydana gelen değişimlere, ekonomik faaliyetlerden toplumsal ilişkilere kadar pek çok tarihî ve sosyolojik detay eserde işlenmiştir.

2. *Acı Lokma* Romanında Çeşitli Yönleriyle Akhisar

Acı Lokma romanı Fahri Erdiñç'in iki arkadaşıyla birlikte Edirne sınırından Bulgaristan'a kaçışıyla başlamaktadır (s. 15-41). Üç arkadaşı sınırı geçtikten sonra vardıkları bir Bulgar köyünde köylüler tarafından jandarmaya teslim edilirler. Burada onları sorguya çeken Yüzbaşı üçüne de Türkiye'yi neden terk ettiklerini sorar. Romanın merkezî kişisi ve anlatıcısı olan Fahri Erdiñç, Türkiye'deki durumu uzun uzadıya anlatmadan bu soruya kestirme bir cevap vermenin mümkün olmadığını söyler. Yüzbaşı, bunun üzerine ondan Sofya'dan haklarında gelecek cevap beklenene kadar Türkiye'deki durumu ve kaçış sebeplerini yazarak anlatmasını ister (s. 42-47). Yazar, böylece romanın yazılış serüvenini üst kurmaca ile vermiştir.

Numaralandırma dışında tutulmuş bu ilk kısımdan sonra gelen birinci bölümden itibaren yazar çocukluğuna dönerek ülkeyi terk edene kadar geçen süre içerisinde yaşadıklarını anlatır. Yukarıda verdiğimiz tablodan da görüldüğü üzere romanın büyük bölümü Akhisar'da geçmektedir. Ayrıca yazar memleketi Akhisar'a derin bir sevgi hissetmektedir. O, bu sevgisini şöyle dile getirmektedir:

"Benim yeşil gözleri yaşlı kasabam, senin gibisi var mı? Ankara'daki asansörlü apartmanlardan bir teki yokmuş sende. Varsın olmasın. Tren istasyonunun İzmir'de Basmane istasyonununun ayakyolu kadarmış. Varsın o kadar olsun. Evlerinin çoğu, yalınkat yere yapışmış. Varsın yapışsin. Nice sokaklarından odun yüklü bir eşek bile zor geçermiş. Varsın geçmesin. Sokaklarının ortasından nice kir akıtmış 'yolamak' suları akarmış. Varsın aksın. Camilerin varmış, kubbeleri keşkek kazanından da küçük. Varsın küçük olsun. Sana uğrayanlar sokaklarında benim yedi yaşındaki adımlarımla yürüsünler. Bak o zaman ucun bucağın bulunur mu? Sana benim o zamanki çocuk gözlerimle

¹ Yazarın hayatı ve eserleri hakkındaki bilgiler *Acı Lokma* romanının Yordam Kitap tarafından yapılan baskısına yayınevi tarafından eklenen özgeçmişten özetlenerek alınmıştır: Fahri Erdiñç, *Acı Lokma*, Yordam Kitap, İstanbul 2013, s. 9-10. İncelememizde eserden verilecek sayfa numaraları bu baskıdandır.

baksınlar. Bak o zaman senin üstüne kent bulunur mu? Yooo, ben seni Ankara'yla da değişmem, İstanbul'la da. Çünkü bir şey var sende. Gurbetine düşmeden bilinmezmiş. (...)" (s. 53)

Yazar, bu derece sevgi duyduğu Akhisar'ı romanında çeşitli yönleriyle ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Romandaki Akhisar'la ilgili işlenen hususları "Akhisar tarihi", "Akhisar'da ekonomik faaliyetler" ve "Akhisar'da sosyal hayat" alt başlıklarında ele alacağız.

2.1. Akhisar Tarihi

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Yunanların Batı Anadolu'yu işgal faaliyetleri kapsamında Akhisar da 5 Haziran 1919 günü işgal edilmiştir (Ayaz, 2006: 19). Bunun üzerine Balıkesir'de bulunan 188. Alay'ın Akhisar'a hareket etmesi ve halkın da işgale direniş göstermesiyle 9-10 Haziran'da Yunan birlikleri şehri terk etmiştir (Ayaz, 2006: 20). Buna rağmen Akhisar'dan vazgeçmeyen Yunan birlikleri bir yıl sonra yeniden saldırarak 22 Haziran 1920 günü şehri tekrar işgal etmişlerdir (Ayaz, 2006: 31). Şehrin Yunan işgalinden kurtuluşu ise iki yıl sonra 5 Eylül 1922 günü gerçekleşmiştir (Ayaz, 2006: 34).

Erdinç, romanının birinci ve ikinci bölümlerinde şehrin Yunan işgali altındaki günlerinden ve kurtuluşundan bahsetmiştir. O dönemde Rumlarla birlikte yaşayan Akhisar halkının işgal sonrası tutumları birbirinden farklıdır. Kimi Rumlar, Yunan işgaline karşı dururken kimi Türkler ise maddi çıkarları için işgalcilerle iş birliği yapmışlardır. Bu kişiler kurtuluştan sonra ise vatanperver görünmeye özen göstermişlerdir. Yazar, kurtuluştan sonra şehir yönetiminde söz sahibi olan Obalı Ağa, Ali Rıza Bey ve Şerifoğlu'nu eleştirel bir şekilde ele almıştır:

"(...) Yunan bayrağını öpen 'Fırka reisi'miz, Kurtuluş günü ateşli konuşmasıyla ünlüdür. Öteki, Yunanlılara hangi ambarları soyacaklarını, hangi Yahudi sarrafi sıkıştıracaklarını, Kosti'nin meyhanesinde kafayı çektikten sonra hangi güzelin kapısına yükleneceklerini salık vermesiyle ünlüdür. Daha öteki de Kuşvayı Milliyeci görünüp, Yatağan'da çeteleri arkadan vurdurmasıyla, giderayak kasabayı kundaklayan Yunanlılara Belediyeden on beş teneke gaz vermekle, 'muhacir mahallesinden başlayın' demesiyle ünlüdür. Yerli gâvur bile etmemiştir bunların ettiğini. Hemşehrilerim bunu bilir, bunu söyler. (...)" (s. 52)

Şehrin önde gelen kimi isimlerinin bu hareketlerine karşılık kimi Rumlar ise Yunan işgaline sevinmemişler, aksine bundan rahatsızlık duymuşlardır. Bunlardan birisi Vasil'dir lâkin Vasil gibi Rumlar çıkar çatışmasının kurbanı olmuşlardır:

"(...) O gâvur ki, Konstantin sürüleri İzmir'e çıktığı zaman, burada fesini havaya atıp da 'Zito Venizelos!' diye bağırarak Rumlardan değil. Şımarmamış. Kasabaya giren Efunları karşılamaya da gitmemiş. Günlerce evinden çıkmamış. Arasta camisi minaresinden başka, Belediyeye çekilen Yunan bayrağının, yere kadar sarkan eteği nice Rumun, hattâ güne uymasını bilen nice ağanın, hacının ve hocanın salyalı öpüşleriyle ıslanmış da, gâvur Vasil gidip öpmemiş o bayrağı.

Sözün kısası, Vasil öldürülecek Rum değildi, kovulacak gâvur değildi, suçu yoktu. Yoktu ama, Vasil'in tuğyan bağı vardı. Bu bağda Obalı ağanın gözü vardı." (s. 50-51)

Erdinç, Akhisar'ın Yunan işgalinden kurtuluşunu ise bir yangın vak'asıyla anlatmaktadır. Yazar, şehri terk eden Yunanların Akhisar'ı Muhacir mahallesinden yaktıklarını belirtir (s. 52, 55). Yunan birliklerinin Batı Anadolu'dan bozgunla ayrılırken terk ettikleri şehirleri yaktıkları tarihi bir gerçektir. Manisa'da da merkezle birlikte Turgutlu, Salihli ve Alaşehir ilçeleri Yunanlar tarafından yakılmıştır (Su, 1986: 53-117). Akhisar ise yanmaktan kurtulan şehirlerden birisidir:

"(...) Büyük Taarruz ile birlikte Yunanlılar geri çekilmeye başlamışlardır. Geri çekilirken de işgal ettikleri bir çok yeri yakıp yıkmışlar, halka zulüm yapmışlardır. Ancak Akhisar yanmadan kalmıştır. 4 Eylül 1922'de Akhisar'daki İşgal Kuvvetleri Komutanı Panayapulos, yenilginin ve kaçışın endişesi içinde Akhisar'daki Türk ve Rumları belediye önüne toplayarak şunları söylemiştir: 'Biri resmi, öteki insani iki vazifem var. Komutanlıktan gelen emir resmi vazifemi gösteriyor. Akhisar'ı yakmak, Türkleri öldürmek ve Rumları alıp kaçmak.' Ancak Akhisarlı Rumlardan bazılarının gitmek istememesi üzerine, Panayapulos Akhisar'da kalacak Rumların hayatlarına karşılık Akhisar'ı yakmaktan vazgeçeceğini söylemiştir. Akhisar'ın ileri gelenlerinden Belediye Başkanı Hafız Salihzade Mehmet Bey, Şerifağazade Emin Ali Efendi, Eczacı Esat Bey, Doktor Cevdet Bey, Kayalızade Ahmet Ağa, Yılanoğlu Mehmet Ali Efendi'nin Panayapulos'a Yunan askerlerinin geri çekilmesinden sonra Rumların can güvenliğinin korunmasına güvence vermeleriyle Akhisar yanmaktan kurtulmuştur." (Ayaz, 2006: 34)

Buna rağmen Fahri Erdinç'in romanda anlattıklarından Yunanların sözlerinde çok da durmadıkları anlaşılmaktadır. Deliçay'ın yanındaki Muhacir mahallesi yakılmıştır. Yazar, Akhisar'ın tamamen yanmaktan kurtuluşunu Kulaksız Mustafa'nın çetesinin ve halkın birlik olup Deliçay'dan su taşıyarak yangını söndürmelerine bağlar (s. 54-59). Yangın bütün şehre yayılmadan söndürüldüğü için tarihi kaynaklara geçmemiş olmalıdır. Yine de evler yanmış ve insanlar ölmüştür. Yangında ailesini yitiren Akhisar

ahalisinden Bahri bunun üzerine akli dengesini yitirmiş ve ömrü boyunca “yandı” diye bağırarak şehirde koşturmuş (s. 62).

Erdinç'in eserinde yer verdiği bir diğer tarihî olay ise Atatürk'ün Akhisar'ı ziyaretidir. Atatürk, şehri 5-6 Şubat 1923, 10 Ekim 1925, 16 Haziran 1926 ve 24 Haziran 1934 tarihlerinde olmak üzere dört kez ziyaret etmiştir (Çelebi, 1997: 150). Yazarın romanda anlattığı ziyaret 10 Ekim 1925 tarihli olanıdır. Zira Atatürk, Akhisar'a 10 Ekim 1925 tarihli gelişinde hem Türk Ocağı'nın hem Belediye'nin hatıra defterlerine birer not yazmıştır (Çelebi, 1997: 29, 31). Yazar, Atatürk'ün bu notlarından birisini eserine aktarmıştır.²

Bununla birlikte Erdinç'in Atatürk'ün Akhisar'ı ziyaretiyle ilgili verdiği bilgilerde birtakım karışıklıklar görülmektedir. Bunlardan ilki ziyaretin tarihiyle alakalıdır. Erdinç, romanında Atatürk'ün şehre hangi tarihte geldiğini belirtmez. Lakin Atatürk'ün ziyaretini anlattığı bölümden bir önceki bölümde (yedinci bölüm) “ilkokulu yeni bitirdiğini” ifade etmiştir (s. 101). Oysa ikinci sınıfa gittiğini belirttiği beşinci bölümde yangının üzerinden dört yıl geçtiğini belirtir ki bu da 1926 tarihini işaret eder. Buna göre yazar ilkokulu 1929-1930 eğitim-öğretim yılında bitirmiştir. Yazar aynı yıl Balıkesir Öğretmen Okulu'na başlamıştır (s. 9). Romandaki olayların akışına göre yazarın ifâdeleri doğru kabul edilirse Atatürk'ün Akhisar'a gelişi 1930 yılında olmalıdır ki bu tarihî olarak doğru değildir. Yazarın romanda aktardığı Atatürk'ün notu tarihi tespit etmek için sağlam bir göndermedir ve bu da 10 Ekim 1925 tarihini gösterir. Buna göre yazarın anlattığı Atatürk'ün Akhisar'ı ziyareti Erdinç ilkokul birinci sınıfa giderken gerçekleşmiştir.

Erdinç'in Atatürk'ün ziyaretini anlattığı kısımdaki bir diğer karışıklık ise Atatürk'ün şehirde kaldığı süreyle alakalıdır. Erdinç, Atatürk'ün Akhisar'da bir gece kaldığını, o gece fener alayı yapıldığını ve Atatürk'ün onuruna büyük bir yemek verildiğini anlatır (s. 112-121). Oysaki Atatürk, 10 Ekim 1925'te Akhisar'a öğleden önce gelmiş, öğle yemeğini Belediye binasında yemiş ve aynı gün içerisinde Manisa'ya hareket etmiştir. Belediye hatıra defterine yazdığı notta da şehirde birkaç saat bulunduğunu belirtmiştir (Çelebi, 1997: 28-31). Atatürk'ün Akhisar'da bir gece kaldığı ziyareti ise 5-6 Şubat 1923 tarihli olanıdır ki bu ziyaretinde Erdinç'in de belirttiği gibi Atatürk onuruna bir yemek verilmiştir (Çelebi, 1997: 19-24). Bu tarihte Erdinç altı yaşındadır. Bu karışıklıkların sebebinin yazarın ilk baskısı 1961'de yapılan bu romanı yazarken aradan geçen kırk yıla yakın süre içerisinde çocukluğuna ait kimi hatıralarda yanlışlıklar yaşaması olduğunu düşünebiliriz. Yazar çocukluk hatıralarını romanına taşırken Atatürk'ün 5-6 Şubat 1923 ve 10 Ekim 1925 tarihli iki ziyaretini aradan geçen uzun zamanın etkisiyle birbirine karıştırmış ve bu ikisini tek bir ziyaret gibi anlatmıştır.

Erdinç, romanında ele aldığı ziyaret hakkında ilk olarak Atatürk'ün gelişi için yapılan hazırlıklardan bahsetmektedir:

“Görülmemiş bir hazırlık. Belediye, Hükümet Konağı, Türk Ocağı günlerce arı kovunu gibi işledi. Yanmıyan elektrikler, kanallar onarıldı. Süprüntü yığınları kaldırıldı. Çarşı, loncalar, meydanlar silindi, süpürüldü. Ana yollarda duvarlar badana edildi. Hemen her sapa köşede, kerpiç duvarlarda göze çarpan ‘Buraya işlemek yasaktır!’ yazılarına da bir kireç çekildi. Perdeler yıkatıldı. Pencere eşiklerinde saksılar çoğaltıldı. Tek sözle, kasaba olanca çeğizini çıkardı sandıktan al bayraklardan duvak giyip gelin oldu. Bir kilometreye yakın istasyon yolunda, sağlı sollu çınarlardan çınarlara, yüzer metre ara ile çekilen çarşaf çarşaf kırmızı bezlerde türlü türlü ak yazılar belirdi: ‘Hoş geldin ulu kurtarıcı!’, ‘Hâkimiyet milletindir!’, ‘Türk hür doğar, hür yaşar!’ (...)” (s. 110)

Yazar, Atatürk'ün trenden inip halkın arasından yürümesini ise şöyle anlatmaktadır:

“İki dakika sonra oradan Gazi geçiyordu. Sivil giyinmiş. Tığ gibi. Gözleri çivit. Saçları kına. Yüzü güleç. İki eliyle iki yana selâm. Üç adım gerisinde yaverler, koruyucular, kasaba büyükleri (...)” (s. 112)

Yazar daha sonra Atatürk'ün yemekte şehrin yöneticileri ve ileri gelenleri ile yaptığı sohbetten, bu esnada yanına çıkıp derdini anlatmak isteyen vatandaşların polis tarafından engellenmesinden ve şapka inkılâbının şehirdeki yansımalarından bahseder (s. 112-121). Atatürk yemek esnasında Belediye Başkanı Ali Rıza Bey'e şapka inkılâbının Akhisar'da nasıl karşılandığını sorar. Şehirde bir kişi dışında herkes şapka inkılâbını benimsemiştir. Buna karşı çıkan tek isim ise Saatçi Ali'dir. Şapka giymemek için sokağa çıkmayan ve saatçilik mesleğini evinde devam ettiren bu şahsı Atatürk merak eder ve huzuruna getirilmesini ister (s. 115-116). Atatürk, yanına getirilen Saatçi Ali'ye kendi şapkasını vererek onu ikna etmek ister lakin Saatçi Ali inatçıdır ve Atatürk'e şöyle der:

² Erdinç, Atatürk'ün Türk Ocağı hatıra defterine yazdığı notun daha sonra bastırılıp şehrin duvarlarına asıldığını belirtir ve Atatürk'ün yazdıklarını aklında kaldığı şekliyle aktarır (s. 121). Erdinç'in aktardığı not Atatürk'ün Türk Ocağı hatıra defterine değil, Belediye'nin hatıra defterine yazdığı nottur ve aslı şu şekildedir: “10 Teşrin-i Evvel 1925. Akhisar'da geçirdiğim birkaç saatlik zaman çok uzun zamanlarda ancak vücut bulabilecek çok kuvvetli, çok kıymetli bir hâtrâ yaratmağa kâfi gelmiştir. Memleket güzeldir. Halk temiz, samimi ve münevverdir. Hiss-i vefa bu muhitin havasında ne kadar derin bir imtîzâcla mündemicdir!” (Çelebi, 1997: 31)

"Şapkanızın da zatınız gibi başım üzere yeri var. Lâkin kerem edin de bendeniz yine fesimi giyeyim, Paşam. (...) Çünkü, içinde zatınızınki gibi kafa, o kafanın içinde de zatınızın ki gibi akıl olmadıktan sonra, ha fes giymişsin, ha şapka, hepsi bir, Paşam." (s. 121)

Atatürk bunun üzerine sokakta gezip halka örnek olmaması şartıyla Saatçi Ali'yi kendi hâline bırakmalarını söyler (s. 121).

2.2. Akhisar'da Ekonomik Faaliyetler

Fahri Erdiñç, *Acı Lokma* romanında Akhisar'daki ekonomik faaliyetleri de ele almıştır. Eserde tarımın şehir ekonomisinin belirleyicisi olduğu görülmektedir. Tarımsal üretim içerisinde de özellikle tütüncülük ön plana çıkmaktadır: "(...) tütün işi bir, bağcılık iki, zeytincilik üç. Artık tahılı, afyonu, meyvası, el zanaatları sonra gelir." (s. 48). Yazar tütüncülük, bağcılık ve zeytincilik hakkında şu bilgileri verir:

" 'Nesiyle ünlüdür sizin kasaba?' deseler bana, hiç ikilemeden 'tütünüyle' derim. Hem de öyledir. Ovasına bak; tütün. Havasını kokla; tütün. Dini imamı da o, sevinci acısı da. Yılın on iki ayı tütün zamanıdır. Tütün bizim oralıların çilesi, ölümü, dirimidir.

Tütünden sonra bağlarımızla övünsek yeridir. Bağlarımız eskidir. Asmalar var, dedemle yaşıt. (...)

Ya zeytinlerimiz! Yoksul leblebisi, herkesin katığı karağözlüm zeytinler. Ağacı evlerin direği sayılır. Oğlu kızı olmıyan, çoluk çocuk diye bir iki zeytin ağacıyla da övünebilir. Bereket ağacıdır o. Kızların gümüş yapraklı çeyizidir." (s. 48)

Yazar bunlardan sonra incir, kavun, karpuz, nar, kayısı, dut, fasulye, patlıcan vb. sebze-meyve üretimlerine de kısaca değinmiştir (s. 49). Yazarın romanın ilerleyen kısımlarında üzerinde ayrıntılı olarak durduğu ekonomik faaliyet ise şehrin ekonomisini şekillendiren tütüncülüktür. Bunda bir süre kendilerinin de tütüncülük yapması etkili olmuştur.

Erdiñç'in babası Halil Hoca'nın maaşının aileyi geçindirmeye yetmemesi üzerine Erdiñç'in üvey annesi bir gün eşine ek iş olarak tarla kiralayıp tütün ekmesini tavsiye eder. Halil Hoca'nın buna aklının yatmasıyla ailecek tütün işine girerler (s. 72-75). İlkokula başladığı sene tütüncülüğe başladıklarını belirten Erdiñç de bu faaliyetin tüm aşamalarına dâhil olmuştur. Bununla bağlantılı olarak tarlanın kiralanmasını, dikilecek fidanların temin edilmesini, fidanların dikileceği karıkların kazılmasını ve fidanların dikilmesini, fidanların çapalanmasını, olgunlaşan tütün yapraklarının kırılarak toplanmasını, toplanan tütünlerin kuruması için iplere dizilmesini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır (s. 75-85). Böylece marttan eylüle kadar geçen uzun bir süre içerisinde tütüncülüğün ne kadar çileli bir iş olduğunu ortaya koymuştur.

Tütün üretimindeki tüm zorluklarla beraber piyasadaki sıkıntılar da üreticiyi zor durumlara sokmaktadır. Yazar buna örnek olarak tütün işine girdikleri ilk yıl dünyadaki ekonomik buhran sebebiyle tütün piyasasının açılmamasını ele almıştır. Bu da üretilen tütünün elde kalması hatta bir süre sonra çürümesi demektir. Yazar, bu durum üzerine halkın yaşadığı sıkıntıyı şöyle anlatmıştır:

"Haydi bizi bırak bir yana. Asıl tütünden başka tutunacak dalı olmayanlar yanmıştı cayır cayır. Mart geldi, yeni tütün ekimi başladı, eski mal hâlâ elde. Herkeste borç gırtlakta. Bakkal, kasap sattığını deftere geçiriyor. (...) Sarraf Hacı Osman efendinin başı kalabalık. Herif yüzde kazık faizle para dağıtıyor.³ Çarşıda alışveriş kesat. Pazar yerleri ıssız. (...)" (s. 90)

Bu esnada ülkedeki ekonomik durumu daha yakından takip eden Belediye Başkanı Ali Rıza Bey, Şerifzade, Obalı Ağa gibi şehrin zenginleri tütünün üreticiden ucuza alıp daha sonra yüksek kârla satmak için bu durumu fırsat olarak görürler. Bu üç isim tütün piyasası daha açılmadan tütün alacaklarını duyururlar. Yazar zenginlerin bu fırsatçılığını şöyle anlatır:

"Fiyat? Bu kimin ne kadar darda, ne kadar zorda olduğuna bağlı. Bu ağalar asıl piyasanın kokusunu almadan, kaçtan alıp kaçta satarsa kiloda kaç kuruş kazanacağını mendil ucuna düğümlemişçesine bilmeden, babalarının hayrına iç piyasa açıp da tütün alırlar mı ekiciden? Kırdıkça kırdılar fiyatı. Kehlibar gibi tütün indi ıspanak değerine. Ama ölü fiyat yine de hiç yoktan iyi. Tütünü çürütmektense... Alan satan hayır görsün! (...)

Tütüncü yenik pehlivan gibidir. Yenik pehlivan nasıl güreşe doymazsa, bizim tütüncü de piyasaya, ağalara yenildikçe, bu zehirle uğraşmaktan vazgeçmez. O yıl bütün orta ve ufak ekiciler yenik düştü. Ama parsayı yine başa güreşen ağalar topladı. Hem de nasıl! Bir ay geçmeden açılan piyasada ilk fiyat, ağaların ekiciye ödediklerinin üç katı kadardı. (...)" (s. 92)

Yazar bunların yanı sıra ağabeyi Ferit'in terzi çıraqlığı (s. 66) ve kendisinin tenekeci çıraqlığı (s. 101, 105-106) üzerinden şehirdeki esnaflık faaliyetlerine de kısaca değinmiştir.

³ Sarraf Hacı Osman'ın ölümü faizle para vermesi yüzünden olmuştur. Tütüncü Maciroğlu, Sarraf Hacı Osman'dan aldığı borcun faizini ödeyemeyince onu vurarak öldürmüştür (s. 165).

2.3. Akhisar'da Sosyal Hayat

Acı Lokma romanında Akhisar halkının sosyal hayatıyla ilgili detaylar da yer almaktadır. Yazar ilk olarak şehrin demografik yapısından bahseder:

"Bizim kasaba büyükçe: beş-altı bin evli. İnsanları da otuz bini geçer. Çoğu yerli, azı göçmen. Eski göçmen. Kimi 93'ten, Bulgaristanlı. Kimi Batı Trakya ile daha sonraki değişimlerde Gümülcine'den, Kavala'dan, Drama'dan gelmiş. Arnavudumuz da var, Pomağımız da, Boşnağımız da. Biraz yerli Rum, (...) biraz da Yahudi. Bu yerlilerle göçmenlerden arda kalanı da memur gibi, asker gibi eğreti takımı. 50-60 yıl, bütün bu insanları bir teknede yoğurmuş, durmuş. (...)" (s. 47-48)

Demografik olarak böyle bir çeşitliliğe sahip olan Akhisar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu'nun pek çok yeri gibi hastalıklarla boğuşmaktadır. Bununla bağlantılı olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan romanlarda hastalıklarla ilgili unsurlar geniş bir yer tutar (Asiltürk, 2009: 28-29). Özellikle Reşat Nuri'nin *Anadolu Notları* adlı gezi yazıları ve romanları hastalıklarla ilgili pek çok unsur içermektedir. *Acı Lokma*'da yazarın annesi ve ağabeyi Ferit veremden vefât ederler (s. 61, 134). Yazarın kendisi ise çocukluğunda sıtma geçirmiştir (s. 65). Yazar, bunların yanı sıra mikrobik hastalıklardan vefât edenlerin evleri dezenfekte eden sağlık görevlilerinin yaşadıkları sıkıntıları da onların ağzından vermiştir:

"(...) Bizim millete daha bi mikrobu anlatamazsın. Geçen gün, sen yoktun, bi eve gittik. Çocukları ölmüş kızıldan. Evlerden irak. Neyse. Söktük kapıdan karantinayı. Sonra açın bakalım dedik. Anası dikildi karşımıza: Siz kim oluyorsunuz? Başınız sağolsun dedik. Anlattık. Sağlıkçı olduğumuzu söyledik. (Madem sağlıkçınız, çocuk ölmeden gelip de neye sağaltmadınız?) Hoppala! Kadın bacım, biz öyle sağlıkçı değiliz. Biz ölü çıkmış evlere gider, dezenfekte ederiz. (Benimki benden gittikten sonra, siz bana bi şey edemezsiniz!) Başladı ağlamaya. Var anlat. (...) Dezenfekte dediğim bir ilâç... (İlâçlık işimiz kalmadı gayri bizim!) Öyle deme, bu ilâç mikrop öldürür. (Mikrop da neymiş?) (...) Kadın bacım, cahillik etme, mikrop dediğin şeytan, gözle görülmez. Onu tutarlar, bi aynalı dürbünün altına koyup bakarlar. (E tutup da bakacağınıza, öldürseniz de, cenaze çıkmış evde âlemin acısını deşmeseniz olmaz mı?) (...)" (s. 137-138)

Romanda Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki okuma-yazma seferberliğinin yansımaları da karşımıza çıkar. Zamanında okula gitme imkânı bulamayan yetişkinler şehirdeki öğretmenlerden ücret karşılığında okuma-yazma öğrenirler. Erdinç'in babası Halil Hoca bu şekilde pek çok kişiye okuma-yazma öğretmiştir (s. 189). Yazarın kendisi de Fırıncı Halim'in işçisi Hamurkâr Süleyman'a okuma-yazma öğretir. Hamurkâr Süleyman, işçilikten bıkmıştır ve kendi fırınını açarak patron olmak istemektedir. Erdinç'in öğretmenliğiyle Hamurkâr Süleyman kısa sürede okuma-yazmayı söker ve kendi fırınını açar (s. 190-194). Okuma-yazmayı öğrenip patron olan Hamurkâr Süleyman'ın bir yıl sonra yazara çırağıyla gönderdiği pusula ise oldukça ironiktir: *"Babanın borcu olan 72 ekmek bedeli 18 lira 60 kuruşun tezelden ödenmesini rica ederim."* (s. 196)

Sosyal hayatla alakalı olarak ele alacağımız bir başka olay gençlerin şehrin kurtuluş günü için bir tiyatro gösterisi tertip etmeleridir. Gençlerin bu konuda karşılaştıkları en büyük sıkıntı, Batılı tarzda Türk tiyatrosunun ilk dönemlerinde ciddi anlamda yaşanan bayan oyuncu (And, 2014: 118-120) bulma sorunudur:

"Bir gün Halkevi'ne gittim. Satranç oynayanlara bakıyordum. Bir ara Davulcu Besim omzuma dokundu. Gelsene biraz, dedi. (...) Sonra dilinin altındaki baklayı da çıkardı. O artık hem Bandoda davulcu başı, hem de Halkevi'nin oyun kolu başkanymış. Bir oyun yazmış bizim kasabanın kurtuluşu üstüne. Üç perdelik. Kurtuluş yıldönümünde oynanacaktı. (...) İyi ama, provalara bir türlü başlanamıyormuş. Çünkü bir ana, bir de kız rolü varmış oyunda. Haydi anayı her zamanki gibi Altıncı Berber Osman oynayacaktı ama, kız rolü bel büküyormuş. Bu rolü Ebe'ye oynatmayı düşünüyorlarmış, kendisi de razıymış, ille kızcağzın başına o iş gelince, Davulcu Besim apışıp kalmış. Bayan öğretmenlerden bir ikisine başvurmuş, yanaşmamışlar. Murat Beyin kızını isteyecek olmuş. Azarlanmış. (...)" (s. 169-170)

Davulcu Besim son çare olarak yazarın ablası Emine'nin bu rolü oynamasını ister. Yazar, babası ve Emine bunu kabul ederler. Kurtuluş günü başarılı bir oyun sergilenir ama şehir halkı Emine hakkında pek çok dedikodu çıkarır (s. 171-172).

Romanda sosyal hayatla ilgili son olarak üzerinde duracağımız olay Akhisar yakınlarındaki Firenklî'ye Amerikalılar tarafından havaalanı inşa edilmesidir. Halkın bu olay karşısındaki tutumu birbirinden farklıdır. Kimileri şehre asker geleceğini ve bu sayede ekonominin hareketleneceğini düşünerek sevinirken (s. 259) bu inşaat için bağları, tarlaları ellerinden alınanlar durumdan rahatsızdırlar ve inşaatı engellemeye çalışırlar (s. 253). Yazarın bu inşaatla yaklaşımı ise olumsuzdur. O, Amerikalıların böyle bir havaalanı inşa etmelerini emperyalist güçlerin dolaylı olarak ülkeyi işgal etmeleri olarak değerlendirir (s. 254, 260-261).

3. Sonuç

Fahri Erdinç'in *Acı Lokma* romanı, romanın sosyal hayatın bir aynası olduğu görüşünü doğrulayan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunda, incelediğimiz eserin otobiyografik bir roman olması ve yazarın anlattığı dönemin gerçekliğini yansıtmayı amaçlaması etkili olmuştur. Yazar otuz iki yaşına gelene kadar yaşadıklarını anlatırken bununla bağlantılı olarak romanında en çok çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği Akhisar'a yer vermiştir. Bu bağlamda romana baktığımızda 1920'li-1940'lı yılların Akhisar'ıyla ilgili çalışmamızda ortaya koyduğumuz pek çok sosyolojik ve tarihî detay karşımıza çıkmaktadır. Bu da *Acı Lokma*'yı büyük oranda bir "Akhisar romanı" yapmaktadır. Yazarın derin bir sevgiyle bağlı olduğu memleketi Akhisar'ı anlatırken canlı betimlemelerden ve akıcı bir anlatımdan yararlanması da buna katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- And, Metin (2014). *Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Asiltürk, Baki (2009). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Hastalık*. İstanbul: İkaros Yayınları.
- Ayaz, Belkız (2006). *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Akhisar Kazası (1923-1933)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, Mevlüt (1997). *Atatürk ve Manisa*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğrenim Vakfı Yayını.
- Erdinç, Fahri (2013). *Acı Lokma*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Erzen, Fatih (2016). "Fahri Erdinç'in 'Ali'nin Biri' Romanında Yapı ve İzlek". *Littera Turca*, C. 2, S. 2, s. 39-65.
- Kaplan, Ramazan (1988). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Karataş, Evren (2005). *Cumhuriyet Sonrası Türk Romanlarında Eğitim Sorunları ve Öğretmen*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kâtipoğlu, Nilgün (2015). *Sürelî Yayınlarında (1950-1960) Yayımlanan Hikâyelerdeki Eğitim Unsurları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Su, Kâmil (1986). *Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.